

İşaret Dilinin Tarihi Serüveni ve Türk İşaret Dili *

Historical Headway of Sign Language and Turkish Sign Language

Hüsnü ERTEN¹, Prof. Dr. Nursal ARICI²

Öz

İşaret dilleri, sağır insanların hem birbirleriyle hem de diğer kişilerle iletişim kurabildikleri doğal dillerdir. İşaret dilleri hakkında toplumda birçok yanlış kanı vardır. Bunlardan en yaygını tüm dünyada tek bir işaret dili kullanıldığı düşüncesidir. Bu durumun temel sebebi, işaret dillerinin yalnızca sağır, yakınları ve konuya ilgi duyan küçük bir kesim tarafından biliniyor olmasıdır. Bunun yanı sıra toplumda yeterli düzeyde farkındalık olmaması işaret dilleri hakkında yanlış kanıların oluşmasına neden olmuştur. Bu çalışmanın amacı, sağır insanların durumunun ve işaret dillerinin tarihsel süreç bağlamında ele alınmasıyla konu hakkında toplumda farkındalık oluşturmaktır. Ayrıca en eski işaret dillerinden biri olan Türk işaret diline özel olarak dikkat çekmek istenmiştir. Sağır tarih boyunca farklı toplumlarda birbirinden çok farklı muameleler görmüşlerdir. Temeli Antik Çağlara dayanan bir anlayışla, sağır insanların zekâ engelli olduğu ve eğitilemeyeceği düşüncesi, Avrupa’da Orta Çağ’ın sonlarına kadar devam etmiştir. Bu durum ancak Rönesans’tan sonra değişebilmiştir. Osmanlı’da ise sağır topluma iyi bir şekilde uyum sağlamışlardır. İşaret dilini kullanarak toplumla iletişim kurabilmişler, birçok farklı alanda çalışma imkânı bulmuşlardır. Osmanlı’da işaret dilinin 400-500 yıldan beri kullanıldığına dair ipuçları vardır. Türk İşaret Dili’nin Osmanlıda kullanılan işaret dilinin devamı olduğu düşünülmektedir. Çalışmada, işaret dillerinin ortaya çıkmasından günümüze kadar geçirdiği süreç, ilgili literatür bağlamında, tarih çağları takip edilerek incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişim, sağır, işaret dili, işaret dili tarihi, Türk işaret dili

Makale Türü: Derleme

Abstract

Sign languages are the natural languages in which the deaf individuals can communicate with each other and with other people. There are many misconceptions about sign languages in society. The most common of these is the idea that a single sign language is used all over the world. The main reason for this is that sign languages are only known by the deaf individuals, their relatives and a small group of people interested in the subject. In addition to this, the lack of sufficient awareness in the society has caused misconceptions about sign languages. The aim of this study is to raise awareness about the issue in society by considering the situation of deaf individuals and sign languages in the context of the historical process. Besides, special attention wanted to be paid to the Turkish sign language, one of the oldest sign languages. Deaf individuals have been treated very differently in different societies throughout history. With an understanding based on Ancient Times, the idea that deaf individuals are mentally impaired and cannot be educated continued in Europe until the end of the Middle Ages. This situation could only change after the Renaissance. On the other hand, deaf individuals have adapted well to the society in the Ottoman Empire. They were able to communicate with the society by using sign language, and they had the opportunity to work in many different fields. There are clues that sign language has been used in the Ottoman Empire for 400-500 years. It is thought that Turkish Sign Language is the continuation of the sign language used in the Ottoman Empire. In the study, the process of sign languages from their emergence to the present day has been examined in the context of the relevant literature by following the historical ages.

*Bu çalışma, “İşitme Engelli Bireylere Yönelik Türkçe Metinlerin Türk İşaret Diline Çevrilmesi” adlı doktora tez çalışmasından faydalanılarak hazırlanmıştır.

¹Gazi Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi, husnu.erten@gmail.com

²Gazi Üniversitesi, Teknoloji Fakültesi, nursal@gazi.edu.tr

Keywords: Communication, deaf people, sign language, history of sign language, Turkish sign language

Paper Type: Review

Giriş

İletişim, sosyal bir varlık olarak insanoğlunun var oluşuyla ortaya çıkan en önemli ihtiyaçlardan biridir. Mağara duvarlarına çizilen resimler, Afrika yerlilerinin çıkardıkları sesler, Kızılderililerin ateş yakarak çıkardığı duman insanların iletişim sağlayabilmek için kullandıkları ilkel yöntemlerdir (Yüksel, 1994, s. 9).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde, iletişim, “duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması, bildirişim, haberleşme, komünikasyon” olarak tanımlanmaktadır (TDK.). Başka bir tanıma göre, iletişim; konuşma, işaret veya yazı yoluyla karşılıklı mesaj veya düşüncelerin değişimidir (Kaya, 2003, s. 49). Diğer bir deyişle, iletişim, tarafların ürettikleri bilgi veya sembollerini birbirlerine iletmeleri ve bu iletileri anlamları ve yorumlamalarından oluşan bir süreçtir (Eroğlu ve Yüksel, 2013, s. 7).

İletişim türleri itibarıyla sözlü ve sözsüz olmak üzere iki grupta incelenebilir. Bazı kaynaklarda iletişim türleri, sözlü, sözsüz ve yazılı olmak üzere üç gruba, bazılarında ise bunlara elektronik iletişim de eklenerek dört gruba ayrılmıştır (Karaca, 2018, s. 37; Tutar vd., 2014, s. 47). Yazılı ve elektronik iletişim de sözsüz olduğundan, genel olarak konuşmayı temel alıp, iletişimde sözlü ve sözsüz ayrımı yapmak yeterli olacaktır.

İnsanlar arasında en yaygın kullanılan iletişim türü, duyma ve konuşma esasına dayanan sözlü iletişimidir. Ancak konuşma ya da işitme ile ilgili bir engeli olan bireyler bu sözlü iletişimi tam olarak kullanamamaktadır. Doğuştan ya da hastalık, kaza gibi çeşitli nedenlerle sonradan işitme kaybı yaşanabilmektedir. Bu kişilere işitme kaybının derecesine göre kohlear implant ya da işitme cihazı takılarak işitmeleri sağlanabilmektedir. İşitme cihazı ya da kohlear implant kullanan işitme kayıplı bireyler işitsel-sözel iletişimi kullanır ancak geç tanılanan ya da geç cihazlanan ve konuşma gelişimini kazanamayan işitme kayıplı bireyler iletişimde işaret dilini kullanmaktadır. Akademik çalışmalarda, işaret dilini öncelikli iletişim dili olarak benimseyen ve kendilerini Sağır toplumuna ait hisseden bireyler için Sağır (büyük yazılan) kavramı kullanılmaktadır. Sağır toplum kavramı, baskın toplumun bir parçası olmakla birlikte, kendi içinde örgütlenen ve günlük iletişimde işaret dilini kullanan bireylerin oluşturduğu topluluğu ifade etmektedir. İşitme kaybı olan bireyler ise sağır (küçük yazılan) terimi ile ifade edilmektedir (Piştav Akmeşe, 2016, s. 350; Dikyuya vd., 2015, s. 87).

Sağır bireyler, sözlü iletişimi ya hiç kullanamamakta ya da çok sınırlı bir şekilde kullanabilmektedirler. Sağırlar diğer insanlarla iletişim sağlayabilmek için işaret dili, dudak okuma ve yazma/çizme gibi yöntemlere başvurumaktadırlar (Karaca ve Bayır, 2018, s. 36). Sağırların eğitimde yaşadığı zorluklardan dolayı Sağırlar arasında okur-yazarlık oranı oldukça düşüktür. TÜİK’in 2010 yılı Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması sonuçlarına göre Türkiye’de okur-yazar olmayan sağırların oranı %31,6’dır (TÜİK, 2010). Yani sağır bireylerin %31,6’sı hem sözlü iletişimi hem de yazılı iletişimi kullanamamaktadır. Bu durumdaki sağır bireyler, iletişim kurabilmek için işaret dilini kullanmaya yönelmektedir.

İşaret dilinin verimli bir iletişim yöntemi olarak kullanılabilmesi için yalnızca Sağırların bu dili bilmeleri yeterli olmayacaktır. İşaret dilinin ayrı bir dil olduğunun farkındalığının oluşması ve duyabilen/konuşabilen bireylere de ikinci dil olarak öğretilmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra işaret dili tercümanlarının sayısının artırılması ve kamusal alanlarda işaret dili tercümanı bulundurulması, bilgisayar teknolojilerinden daha fazla yararlanılarak otomatik çeviri sistemlerinin yaygınlaştırılması gibi önemli adımların da atılması gerekmektedir. Fakat bunlar farklı çalışma konuları olduğundan burada kısaca değinilmekle yetinilmiştir. Bu makalenin amacı, sağırların durumunun ve işaret dillerinin tarihsel süreç bağlamında ele alınmasıdır. Son yıllarda sağırlar ve işaret dili üzerine yapılan çalışmalar artmış olsa da konuyla ilgili toplumda

yeterli farkındalık oluştuğu söylenemez. Hem ulusal hem uluslararası literatüre bakıldığında alanda yapılanlara ek olarak hâlâ birçok konu araştırmacılar tarafından çalışılmayı beklemektedir. Bu çalışmada işaret dillerinin tarihsel süreçteki gelişimi hakkında bütüncül bir bakış açısı verilerek, özeldir Türk İşaret Dili (TİD) ele alınmıştır. Türk İşaret Dili en eski işaret dillerinden biri olmasına rağmen henüz sınırları tam olarak ortaya konulamamıştır. Bu çalışmayla araştırmacıların TİD'e ilgisini çekmek ve toplumda farkındalığın artmasına katkı sağlamak hedeflenmektedir. Çalışmanın izleyen bölümlerinde; işaret dillerinin özellikleri, tarihsel gelişimi, Türk İşaret Dili (TİD) konuları ele alınarak sonuç bölümünde de değerlendirmelere yer verilmiştir.

1. İşaret Dili ve Özellikleri

İşaret dili, Türk Dil Kurumu sözlüğünde “işitme engellilerin kendi aralarında iletişim kurarken el ve yüz hareketlerini kullanarak oluşturdukları görsel dil” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK).

İşaret dilleri İngilizce, Rusça, Almanca, Fransızca, Türkçe gibi doğal dillerdir. İşaret dillerinin bu dillerden ayrıldığı nokta, konuşulan diller değil, işaretlenen diller olmalarıdır. Bu diller, el ve vücut hareketleri ile yüz ifadeleri çoğunlukla eş zamanlı şekilde kullanılarak ifade edilir. Bu şekilde ifade edilmesine “işaretleme” denir. Tıpkı konuşulan dillerdeki gibi işaret dilleri de onu kullanan kişiler arasında, doğal olarak, kendiliğinden oluşmuş dillerdir. Bu nedenle işaret dilleri de doğal dil olma özelliği taşırlar (Eryiğit, 2017, s. 5). İşaret dilleri, konuşulan diller kadar eski olmasına rağmen, işaret dilleri üzerine yapılmış bilimsel çalışmalar geç tarihli olduğu için daha geç ortaya çıktıkları zannedilmektedir (Arık, 2013, s. 2).

Toplumda işaret dilleri ile ilgili birçok yanlış kanı bulunmaktadır. Bu yanlış algılarda işiten bireylerin işaret dili bilmemesi, işitemeyen bireylerle iletişim kurulamaması, Sağırların ve işaret dillerinin tarihî gelişimi hakkında yeterli bilgiye ve dolayısıyla toplumsal bilince sahip olunmaması etkilidir.

İşaret dillerinin jest ve pantomimlerden oluştuğu sanılmaktadır. Fakat işaret dilleri de konuşma dilleri gibi karmaşık ve zengin yapılar içerir ve bunlar rastgele değil kurallı yapılardır. İşaret dillerinin de konuşma dillerinde olduğu gibi kendine has dil bilgisi kuralları vardır (Arık, 2016, s. 7; Karaca ve Bayır, 2018, s. 37).

Bütün dünyadaki Sağırların tek bir işaret dili kullandığı sanılmaktadır. Fakat dünyada tahminen 100’den fazla işaret dili vardır. Bu sebeptendir ki, bir işaret dilini bilmek, otomatik olarak dünyadaki tüm Sağırlarla iletişim kurma imkânı sağlamaz (Arık, 2016, s. 7). Ülkeler kendi işaret dili ile kendi içerisinde iletişimi sağlasa da diğer ülkelerdeki sağırlarla iletişim kurmaları mümkün olmamaktadır. Bu problemin çözümü ve işaret dilleri arasında çeviriyi sağlayacak genel bir işaret dili oluşturulması amacıyla uluslararası işaret dili geliştirilmiştir. Fakat her ülke kendi işaret dilini kullanmaya devam etmektedir. Günümüzde uluslararası işaret dili daha çok farklı işaret dilleri arasında yapılan çevirilerde ortak ara dil olarak kullanılmaktadır (Karaca, 2018, s. 30).

Bir kişinin sağır olarak dünyaya gelmesi, onun otomatik olarak işaret dilini bileceği anlamına da gelmez. İşaret dili edinme sürecinde birey, ya anne-babası tarafından işaret dili kullanıldığından işaret dilini ana dili olarak öğrenir ya da işaret dili eğitimi alarak işaret dilini öğrenir. Bu imkâna sahip olmayan Sağır bireyler ülkesine ait işaret dilini bilmemekte, iletişim kurabilmek için ev içinde üretilen ev işaretlerini (home sign) kullanmaktadırlar (Arık, 2016, s. 7).

İşaret dilleri ile ifade imkânının kısıtlı olacağı düşünülmektedir. Fakat işaret dilleri hem somut hem de soyut kavramları içermektedir. İşaretlerin gösteriminde bazı işaret dillerinde tek, bazılarında çift el kullanılır. Konuşulan dillerde bir ülkenin farklı bölgelerinde farklı lehçeler ya da ifadeler kullanılabildiği gibi işaret dillerinde de bir ülkenin farklı bölgelerinde bazı işaretlerde küçük değişimler görülebilir (Karaca ve Bayır, 2018, s. 37).

İşaret dilleri Sağırılar için temel iletişim dilidir. Konuşma dillerinde olduğu gibi küçük yaşlarda öğrenilmesi gerekir (Karaca ve Bayır, 2018, s. 37). İşaret dilleri, o ülkede konuşulan dil ile bağlantılı olsa da, konuşma dillerinden türememişlerdir. Örneğin, üçünde de İngilizce konuşulmakta olan Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Avustralya devletlerinde Amerikan İşaret Dili (ASL), İngiliz İşaret Dili (BSL) ve Avustralya İşaret Dili (AUSLAN) olmak üzere üç farklı işaret dili kullanılmaktadır. Her üç işaret dili de İngilizceden türemediği gibi, dil bilgisel açıdan birbirlerinden de farklıdır (Arik, 2016, s. 7). Tam tersine, konuşulan dilleri farklı olmasına rağmen aynı işaret dilini kullanan ülkeler de vardır. Örneğin, Tayvan'da Çince'nin bir lehçesi olan Mandarin dili konuşulmasına rağmen, Tayvan işaret dili, Çin işaret dili ile değil, Japon işaret dili ile bağlantılıdır (Fisher, 2014, s. 445).

Dünyada bazı işaret dilleri, Fransız İşaret Dili ve Amerikan İşaret Dili gibi, tarihsel açıdan birbirleriyle ilişkilidir. Amerikan İşaret Dilinin şekillenmesinde Fransa ekolünün etkisi olmuştur. En eski işaret dillerinden biri olmasına rağmen Türk İşaret Dili'nin diğer işaret dilleri ile tarihsel olarak doğrudan bir ilişkisi yoktur. Türk İşaret Dili başka bir işaret dilinden türetilmemiştir. Kendine özgü ve köklü bir işaret dili olması bakımından önemlidir. Dünya üzerinde, tarihi çok eskilere dayanmayan Nikaragua İşaret Dili gibi yakın zamanda ortaya çıkan işaret dilleri de mevcuttur. (Arik, 2016, s. 8).

İşaret dilleri, Sağır insan topluluklarının olduğu her yerde kendiliğinden ortaya çıkan doğal dillerdir. Konuşulan dillerin tüm sosyal ve zihinsel işlevlerini karşılar. Çocukluk yaşlarında yabancı bir dilin konuşulduğu yere giden çocukların o dile kolayca uyum sağlamaları gibi işaret dilini de doğal olarak öğrenebilirler. Her birey dil potansiyeline sahip olsa da, karmaşık bir dil sistemi oluşturmak için birden fazla birey gerekir. Bu nedenle işaret dillerinin oluşması için konuşulan dillerde olduğu gibi bir topluluğun oluşmasına ihtiyaç duyulur (Sandler, 2005, s. 328–330).

Her işaret dilinin ortaya çıkış ve şekillenmesi, Sağır bireylerin bir araya gelmesine imkân tanıyan bir kurumun veya okulun kurulmasıyla eş zamanlı olmuştur. Sağırılar, bir kurum veya okul aracılığıyla bir araya gelemezlerse evlerinde iletişim kurmak için kullandıkları işaret dillerini geliştirip ortak bir dil oluşturamazlar (Çakır vd., 2013, s. 2).

İşitemeyen bireyler çoğunlukla işitebilen ebeveynlere sahip olduğu için toplumla iletişimleri ya çok zayıf ya da kopuk kalmıştır. Küçük sağır toplulukları oluştuğunda ise azınlık dili olarak adlandırabileceğimiz yerel işaret dilleri oluşmaktadır. Genellikle ulus devletlerde kullanılan işaret dilleri ise büyük sağır topluluklarından gelmektedir. Bu nedenle Sağırlara özel olarak açılmış olan okullar ülkelerin işaret dillerinin şekillenmesinde önemli bir yer teşkil etmiştir (Fenlon ve Wilkinson, 2015, s. 7).

2. Yöntem

Bu çalışmada, tarihsel süreç bağlamında işaret dillerinin ve sağır insanların durumunun incelenmesi hedeflenmiş ve konu hakkında toplumda farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır.

Bu amaca yönelik olarak, konu ile ilgili erişilebilen birincil kaynakların yanı sıra, bu kaynaklar hakkında yapılan çalışmalardan da yararlanılmış, ulusal ve uluslararası literatür taranmıştır.

İşaret dillerinin ortaya çıkmasından günümüze kadar geçirdiği süreç, tarih çağları takip edilerek incelenmiştir. Tarihi Antik çağlara kadar dayanan işaret dillerinin gelişimi, ilgili literatür doğrultusunda, karşılaştırmalı olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Türk İşaret Dili tarihi ise ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

3. Genel Olarak İşaret Dillerinin Tarihsel Gelişimi

İşaret dillerinin tarihsel gelişimi, Sağır insanların toplumsal tarihiyle yakından ilişkilidir. Sağırlara karşı toplumsal bakış ve tutum, işiten bireylere göre çok büyük farklılıklar ve değişiklikler geçirmiştir. Sağır bireyler, bir vatandaş olarak kabul edilmenin, toplumda var

olmanın, eğitim ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamanın, kısacası toplumun içinde bir birey olmanın bedelini ağır şartlarda ödemişlerdir (Kaya, 2006, s. 165).

Sağırın toplumsal tarihindeki problemler, birkaç yıl süreyle ve belli bir bölgede yaşanmış problemler değildir. Aksine Sağır, ilk çağlardan beri ve hemen hemen dünya genelinde yaygın bir dışlanmışlık içerisinde. Buna karşın, Sağırın işaret dili kullanmalarını, kutsal kabul eden toplumlar da olmuştur. Bu tutum farklılıklarını da dikkate alarak Sağırın ve dolayısıyla işaret dilinin tarihî serüveni, tarih çağları takip ederek incelenecektir.

Sağır bireylerin yaşantıları ve tedavileriyle ilgili en eski bilgi Mısırlılardan ve Hititlerden gelmektedir. Mısır Ebers Papirüsünde, sağırılık tedavisinde kullanılacak ilaçlardan ve din adamlarının Sağırlara saygı göstererek onlara işaretleşme ile cevap vermeleri gerektiğinden bahsedilmektedir. Aynı dönemlerde Hititlerde ise sarayda işaret diliyle dini törenleri idare eden Sağır bulunmaktadırlar (Kemaloğlu, 2014, s. 17)

İşaret dili için bilinen en eski tanım, Platon'un (MÖ 427-347) "Diyaloglar" adlı eserinde yapılmıştır. Dilin kökeninin ele alındığı Kratylos diyalogunda Sokrates'in (MÖ 469 -399) şu ifadelerine yer verilmiştir:

"Sesimiz, dilimiz olmayıp da birbirimize nesnelere anlatmak isteseydik, gerçekliği şimdi dilsizlerin yaptıkları gibi ellerimizle, başımızla, oramızla buramızla göstermeye kalkışmayacak mıydık? Diyelim ki, yükseği ve hafifi anlamak isteseydik nesnenin doğasına öykünerek elimizi göğe doğru kaldıracaktık, aşağıyı ve ağırlı anlatmak için de elimizi yere doğru indirecektik. Koşan bir atı, ya da başka bir hayvanı anlatmak için de biliyorsun, bedenimizi ve davranışlarımızı onlarınkine benzeyebildiğince benzetecektik. Beden böylece, göstermek istediğinin biçimine girmeye çalışarak bir gösterme aracı olurdu diye düşünüyorum." (Platon, 2016, s. 239).

Sağırın işaret diliyle iletişim kurduklarına dair ilk bilgiye, tarihçi ve filozof devlet adamı Ksenophon'un (MÖ430 - 355) Anabasis adlı eserinde rastlanmaktadır (Akalin vd., 2014, s. 9).

"Khrisiophos'un yanına varınca orda da askerleri başlarına kuru otlardan çelenkler yapmış, Barbar usulü giyinmiş genç Armen kızlarını kendilerine hizmet ettirir buldular. Kızlara ne yapmaları gerektiği sağır dilsizlere yapıldığı gibi işaretlerle anlatılıyordu." (Gökçöl, 1974, s. 134).

Atina'da sağır vatandaş olarak kabul edilmiyor ve bir vasinin kontrolünde hayatlarını devam ettirmelerine izin verilmiyordu. Platon, topluma yük oldukları düşüncesiyle sakatların Atina Devletinde yer almaması gerektiğini, bunların tedavisiyle uğraşılmayıp ölüme bırakılmasının en iyisi olduğunu savunuyordu. Aristoteles (MÖ 384-322) işitemeyen ve konuşamayan bireylerin, zihinsel olarak yetersiz olduğunu ve bu nedenle eğitilemeyeceklerini düşünüyordu (Kemaloğlu, 2014, s. 17). Avrupa'da Orta Çağın sonlarına kadar sağırılarla ilgili fazla bilgi yoktur. Fakat Aristoteles'in Sağırlara yönelik bakış açısı Rönesans'a kadar Avrupa toplumlarının üzerinde etkili olmuştur (Oral, 2016, s. 28).

Sağırın duyma ve konuşma yetilerinin olmamasından yola çıkarak zekâ yönünden de yetersiz oldukları ve eğitilemeyecekleri görüşüne ek olarak Aziz Agustin'in (354-430) etkisiyle, bu kişilerin günahkâr oldukları da kabul edilmiştir. Dolayısıyla Sağırlara, aptal, topluma yük ve günahkâr gözüyle bakıldığından dışlayıcı ve cezalandırıcı çok ağır muamelelere maruz kalmışlardır (Kemaloğlu, 2014, s. 18). Hristiyan ve Yahudi inançlarında engellilik bir cezalandırma olarak görülüyordu. İslam inancında ise böyle bir anlayış olmadığı gibi, engellilere yardımcı olunması övülen bir davranıştır ve engellilerin sosyal ve hukuki hakları korunmuştur. Özellikle Osmanlı döneminde sağır bireylerin biyografileri, işitme kaybı

yaşamının talihsizlik olarak değerlendirilmesine rağmen, Sağır bir kişinin sosyal ve ekonomik hayata katılmasına bir engel olmadığını göstermektedir (Turner, 2015, s. 1300).

Kilisenin Sağırlara karşı sert tutumuna rağmen, bazı hümanistler onların eğitimi ile ilgilenmiştir. 865'te İngiltere'de bir piskopos sağır ve dilsizlere konuşmayı öğretmişti. Ancak sağır ve dilsizlerin eğitimi ile ilgili gelişmelerin yaşanması 16. yüzyılı buldu (Başkonak, 2013, s. 251). Artık sağır bireylerin zihinsel bir engeli olmadığı ve eğitilebilecekleri kabul edilmiş ve özel eğitimciler bu amaçla çalışmalar yapmaya başlamıştır. Sağırlar için özel eğitimci ihtiyacı başlangıçta Benediktian Manastırı rahipleriyle karşılanmıştır. Katolik tarikatına bağlı bu manastırda yüzyıllardır süregelen sessizlik yemini kültürüne dayanan, manastır içerisindeyken konuşmak yerine işaretleşme ile anlaşma geleneği vardı. Konuşabilen ve işitebilen bireyler bile bu gelenekten dolayı manastır içerisindeyken kendilerine has bir işaret dili ile anlaşıyorlardı. Hristiyanların Justinyen Kanunları'na göre konuşamayan bireyler mirastan pay alamıyordu. Bu nedenle sağır çocukları olan asiller ve zenginler, çocuklarının Benediktian Manastırı'nda eğitim alarak miras hakkını kaybetmemeleri amacıyla konuşmayı öğrenmesi için uğraşıyordu. Benediktian kilisesinde sağır ve dilsizlerin öğretim metotlarını açıklayan ilk kitap, Juan Pablo Bonet isminde bir İspanyol tarafından 1620 yılında yayınlanmıştır (Kemaloğlu, 2014, s. 19–20).

18. yüzyıla gelindiğinde sağır ve dilsizlerin eğitimi konusunda dünyanın pek çok ülkesinde çalışmalar yapıyordu. İtalya'da Francesco Lana de Terzi, İngiltere'de John Bulwer, William Wallis, William Holder, Almanya'da Rudolphus Agricola, Franz Joseph Arnoldi, Otto Benjamin Lasius, Fransa'da Abbé Deschamps, Jacob Rodrigues Pereira, Hollanda'da Johan Konrad Amman dilsizlerin eğitimiyle ilgilenmişlerdir. Özellikle Amman'ın 1692'de yayınladığı "Konuşan Dilsiz veya Dilsizleri Konuşturma Yöntemi" kitabı daha sonra "Alman metodu" ya da "artikülasyon yöntemi" olarak adlandırılan metodun temelini oluşturmuştur. Bu metot parmak alfabesi ve işaret dili kullanmak yerine dudak okuma ve konuşmayı ön planda tutmaktadır (Başkonak, 2013, s. 251).

Fransız ekolünün etkisi ile İspanya, Portekiz, İsveç ve İtalya gibi Avrupa ülkelerinde eğitim dili olarak işaret dili kullanılmaktaydı. Konuşmaya dayalı Alman metodu, İskandinav ülkeleri gibi Almanca konuşulan ülkelerde etkiliydi. Amerika ve Avusturya her iki metodun bir arada kullanılması gerektiğine inanıyordu (Fenlon ve Wilkinson, 2015, s. 8).

Sağır ve dilsizlerin eğitilebileceğinin anlaşılmasından sonra, aynı amaca yönelik olarak ortaya çıkan bu iki yöntem, radikal bir şekilde farklılaşmış ve birbirine zıtmiş gibi algılanmaya başlamıştır (Kemaloğlu, 2014, s. 20). 1880'lere kadar Sağır çocukların eğitiminde hem işaret hem de dudak okuma yöntemleri kullanılmaktaydı. 1880'de Milano'da uluslararası bir konferans düzenlendi. Bu konferansa katılanlar daha çok oralizm metodunu savunanlardan oluşmaktaydı. Konferansta, sağırların topluma kazandırılmasında konuşmanın işaretlere göre çok daha üstün olduğu, işaretleşmenin konuşmayı öğrenmek için gerekli motivasyonu düşüreceği, bu nedenlerle işaret dilinin tamamen yasaklanarak oral yöntemle eğitim verilmesi gerektiği kararlaştırıldı (Ruben, 2005, s. 467). 2008 yılında Milano Konferansı'nda alınan kararın yanlış olduğu ve resmi bir özür dilenmesi gerektiği ile ilgili bir kampanya başlatıldı. Düzenli olarak yapılan bu konferansın 2010 yılındaki toplantısında, 1880'de alınan işaret dilinin yasaklanması kararının yanlışlığından dolayı resmi olarak özür dilenmiştir (Moores, 2010). 20. yüzyıldaki çalışmaların çoğu, tek başına oral yöntemin başarısının düşük olduğunu ortaya koymuştur. Günümüzde işaret dili ve dudak okuma yöntemleri başka tıbbi ve teknolojik desteklerle beraber kişilerin durumuna bakılarak bir arada uygulanmaktadır.

4. Türk İşaret Dili (TİD)

Dilimizde işitme engelli bireylerin tanımlanmasında, geçmişten günümüze kadar, sağır ve dilsiz, ahraz, işitme ve konuşma engelli gibi pek çok farklı ifade kullanılmıştır. Osmanlı döneminde ise bîzebân veya lâl olarak da isimlendirilmişlerdir. Günümüzde işitme engelli veya sağır ifadeleri tercih edilmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2016 yılı verilerine göre Türkiye'de bireylerin % 0,4'ünün işitme engeli bulunmaktadır. Hem Sağır bireylerden hem de işitme engeli olmayan bireylerden ne kadarının işaret dili bildiğine dair kesin veriler yoktur. Son yıllarda işitme engeli olmayan bireyler arasında da işaret dili öğrenilmesi ve işaret dili tercümanlığı yaygınlaşmış olsa da yeterli seviyede değildir.

TİD, duyabilenlerin sağırılar için tasarladıkları yapay bir dil değildir. Kendine özgü bir yapısı ve dil bilgisi kuralları olan, Sağırıların özgün yaratılarından oluşmuş ana dilleridir. Doğal bir dilde olması gereken her şeyi içermektedir (Demir, 2010, s. 1-2). TİD, Türkçe konuşulan bir coğrafyada ortaya çıktığı için konuşulan Türkçe ile benzerlikleri olsa da dilbilimsel açıdan farklı özelliklere sahip farklı bir dildir (Kın, 2019, s. 7). Ana hatlarıyla ifade etmek gerekirse, Türk İşaret Dilinde kelimelere karşılık gelen işaretler vardır. Bu durum, Türkçe cümledeki kelimelere, karşılık gelen işaretlerin kullanılmasıyla oluşturulduğu düşüncesine neden olsa da işaret dilinin kendine has yapısı ve gramer kuralları bulunmaktadır. Öncelikle TİD Türkçe gibi sondan eklemeli bir dil değildir. Türkçedeki bazı eklerin TİD'de karşılığı bulunmaktadır. Bu ekleri alan kelimeler ayrı işaretlerle (yapmamak = yapmak+değil) gösterilebildiği gibi temel olarak işaretle birlikte kullanılan mimiklerle ifade edilmektedir. Diğer bir farklılık ise, Türkçedeki tüm zamanların TİD'de olmamasıdır. TİD'de şimdi, geçmiş ve gelecek zaman kavramları kullanılmaktadır. Kısaca TİD, Türkçeden ayrı doğal bir dildir. İşaret dilinde karşılığı olmayan kelimeler (özel isimler, yabancı kelimeler, yeni kullanılmaya başlayan terimler vb.) için ise kelimedeki tüm harflerin tek tek parmak alfabesi ile gösterilmesi yoluna gidilir. Literatürde TİD parmak alfabesinin, konuşmalardaki kullanım yüzdesi hakkında bir çalışmaya rastlanamamakla birlikte, genel olarak parmak alfabesinin sohbetlerde yaklaşık %5-%6 oranında ortaya çıktığı ifade edilmiştir (Akamatsu ve Stewart, 1989 s. 369; Dikyuva vd., 2015, s. 57).

TİD, en eski işaret dillerinden biridir. Tam olarak kanıtlanmamış olmakla birlikte, temelini Osmanlı işaret diline dayandığı düşünülmektedir. Tecrübeli işaret dili kullanıcıları tarafından, genç Sağırılara öğretilerek yaygınlaşmış ve geliştirilmiştir. Muhtemelen 1470'lerden itibaren Osmanlı saraylarında Sağır bireyler istihdam edilmiştir. 16. yüzyılda Topkapı Sarayı'nda kalan Sağırılar arasında işaret dilinin resmî kullanımı ile ilgili bilgiler mevcuttur. Ayrıca bazı sultanların işaret dili bildiğine dair bilgiler mevcuttur. Osmanlı'da işaret dili 400-500 yıl boyunca öğrenilmiş ve kullanılmıştır. Bu bilgilerden işaret dilinin sadece saray ve çevresinde kullanıldığı düşünülmemelidir. İşitme engelli doğan veya erken yaşta işitme duyusunu kaybedenlerin önemli sayıda olduğu büyük şehirlerde de işaret dili yaygındır. Özellikle İstanbul, Edirne ve diğer bazı önemli yerlerde Sağırılar kamu hizmetlerinde bulunmuş ve mahkemelerde görev yapmıştır. Sağırılarla anlaşabilmek için, işitme engeli bulunmayan hâkimler, saray çalışanları ve aileleri de işaret dili öğrenmişlerdir (Miles, 2009, s. 4-9). Osmanlı'da sağır ve dilsizlerden toprak sahibi, sanatkâr, esnaf ve hizmetli gibi pek çok statü ve görevde bulunanlar olmuştur. Sağır ve dilsiz esnaflar, yabancı seyyahları şaşkırtacak kadar iyi iletişim kurabilmişlerdir. Bunda Osmanlı sarayından ayrılan emekli Sağırılarının katkısı oldukça fazladır (Erken, 2015, s. 72).

Sağır ve dilsizlerin Osmanlı saraylarına alınmalarının Fatih Sultan Mehmet veya Yıldırım Bayezid dönemlerinde olduğu sanılmaktadır (Özcan, 1994, s. 304). Sarayda işaret dili, yalnızca Sağırılar ve onlarla iletişim kurmak isteyenler arasında kullanılmamıştır. Özellikle haremde ve padişahın huzurunda da işaret dili kullanılmıştır. Sultanlar da bizzat işaret dilini bilmekte ve kullanmaktaydı. İşaret dili, saygı ve gizlilik de barındıran itibarlı ve çok amaçlı kullanım alanına sahipti (Demir, 2010, s. 4).

1500-1700 yılları arasında Osmanlı'da gizliliği sağlamak için mahkemelerde hizmet etmeleri amacıyla görevlendirilen bir Sağırılar topluluğu bulunmaktadır. Sağırılarının gizlilik gerektiren görevlerde sıklıkla istihdam edildiği görülmektedir (Çakır vd., 2013, s. 2).

Şimdiye kadar yapılan araştırmalara göre, Osmanlı mahkemelerinde kompleks bir işaret dili kullanıldığını, bu dilin hem Sağır çalışanlar hem de mahkeme görevlilerince bilindiğini ve

işaret dili bilmenin bir statüsü olduğunu söylemek mümkündür. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Cumhuriyet döneminde sağır eğitiminin başlangıcına kadar olan geçiş dönemi ile ilgili yeterli bilgi yoktur. Bu nedenle Osmanlı işaret dilini, modern TİD'e bağlayan sürekliliğin aleyhinde veya lehinde bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak kesin olarak söylenmesi gereken şey, modern TİD'in herhangi bir Avrupa işaret dili ile bağının olmadığıdır. Modern TİD'nin Osmanlı ile en yakın ilişki içerisinde olan Fransa işaret dili ile de bir benzerlik bulunmamaktadır. Osmanlı işaret dili ile modern TİD arasındaki süreklilik belgelendirilebilirse, TİD'in dünyanın en eski işaret dili olduğu kanıtlanmış olacaktır (Zeshan, 2003, s. 46-47).

Osmanlı işaret dili ile modern TİD arasındaki ilişki, arşiv çalışmaları ile aydınlatılmaya muhtaçtır. II. Abdülhamit zamanında İstanbul'da açılan sağır okulu ise TİD'in en az 120 yıllık bir tarihe dayandığının kanıtıdır (Kın, 2019, s. 9). Yıldız Sağır Okulu, Hamidiye Ticaret Okulunun da kurucusu olan Avusturya uyruklu Ferdi Karati tarafından 1889'da İstanbul'da açılmıştır. Karati'nin müdürlüğünde okula önce 25-30 öğrenci alınmış, daha sonra öğrenci sayısı 45'e yükselmiştir. Okul, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde açılmış olduğundan, eğitim kadrosu yetersizliği, maddi imkânsızlıklar, kurumsallaşamama gibi sorunlarla karşılaşsa da fasılalı olarak varlığını Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar sürdürmeyi başarmıştır (Balci, 2013, s. 1; Günay ve Görür, 2013, s. 69).

Okulda daktiloloji yani parmak yöntemi kullanılmıştır. Karati, Türkçe derslerini veren Besim Bey'e ve Hüseyin Sabri Bey'e daktiloloji yöntemini öğretmiştir. Osmanlı parmak alfabesi oluşturulurken, Fransız parmak alfabesindeki işaretler, küçük değişikliklerle Türkçe alfabeyle uygulanmıştır. Yazılması istenilen kelimenin harfleri öğretmen tarafından parmak alfabesi ile gösterilmiş, ayrı ve bitişik yazılması gereken yerlerde karışıklık olmaması için özel işaretlerle belirtilmiştir (Başkonak, 2013, s. 251). Henüz belgelerle tam olarak kanıtlanmamış olmakla beraber, parmak alfabesinin sadece bir eğitim metodu olarak Fransa'dan uyarlandığı, onun dışında Osmanlı'da kullanılan işaret dilinin kendine has olduğu düşünülmektedir (Zeshan, 2003).

Şekil 1. Türkçe Dilsiz Alfabeti

Kaynak: Ali Haydar, 1925, s. 1252

Milano konferansının yapılmasından yaklaşık on yıl sonra açılmış olan Yıldız Sağırlar Okulu, konferansta işaret dilinin yasaklanması kararından etkilenmemiş, Paris ekolünü takip ederek ve işaret dilini kullanarak eğitim vermiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra ise oralist eğitimin etkileri artmıştır (Kemaloğlu, 2014, s. 19–20).

Sağırların eğitimi için ikinci eğitim kurumu İzmir'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında açılmıştır. Kurucusu ve kurulduğu tarih hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu okulun müdürlerinden olan Dr. Necati Kemal Almanya'da sağırların eğitimi alanında araştırmalar yaparak ülkeye dönmüş bir ruh ve sinir hastalıkları doktorudur. İzmir'deki sağırlar okulunda işaret dili ile öğretim yerine telaffuz ve konuşurma ile öğretim temel alınmıştır. Okul, ülkede Alman metodunun yaygınlaşmasında etkili olmuştur (Akalin ve Oral, 2013).

İstanbul'daki Sağır ve Dilsiz Okulu'nun kapanmasının ardından İzmir'deki okul bir süre Türkiye'nin tek sağır ve dilsiz okulu olarak kalmıştır. İstanbul'daki bu eksiklik, kendisi de bir işitme engelli olan Süleyman Sırrı Gök'ün özel girişimleriyle 1944'te kurulan okul ile giderilmiştir. Süleyman Sırrı Gök, Fransız ekolünü takiben eğitimde işaret dili ve parmak alfabesini kullanmıştır. İzmir'deki okul ise Alman ekolünün etkisiyle oral eğitimi temel almış ve okulda işaret dili kullanılması yasaklanmıştır. Türk İşaret Dili'nin günümüze kadar ulaşmasında Süleyman Sırrı Gök'ün çalışmaları önemli bir yer teşkil etmektedir (Akalin ve Oral, 2013; İlkbasaran ve Taşçı, 2012).

1953 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından çıkarılan bir kanun ile okullarda işaret dili kullanılması yasaklanmıştır. Sözel eğitimin erken yaşta sağırların konuşmasını sağlayabileceği düşüncesiyle, işaret dilinin yerine sözel eğitim uygulanmaya başlamıştır. Fakat daha sonra bu eğitim metodunun yanlış olduğu fark edilip 2005 yılında bu yasak kaldırılmıştır (Kin, 2019, s. 9).

Türk İşaret Dilinin tarihi gelişim sürecinde 2005 tarih ve 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (7.7.2005 tarih ve 25868 sayılı Resmi gazete) ilk kanuni düzenlemeleri içermesi bakımından bir dönüm noktasıdır. Çünkü bu kanunla "İşitme Engellilerin eğitim ve iletişimlerinin sağlanması amacıyla Türk İşaret Dili Sistemi oluşturulur (madde 15)" hükmü ile devlete bir yükümlülük getirilmiştir (Zeshan, 2006, s. 129). Kanun,

"İşitme engellilerin eğitim ve iletişimlerinin sağlanması amacıyla Türk işaret dili sistemi oluşturulur. Bu sistemin oluşturulmasına, geliştirilmesine ve uygulanmasına yönelik çalışmaların esas ve usulleri Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının koordinatörlüğünde, Milli Eğitim Bakanlığı ve Türk Dil Kurumu Başkanlığınca müştereken çıkarılan yönetmelikle belirlenir. (madde 15)"

hükmü ile bu alanda izlenecek hedefleri ortaya koymuştur. Bu kanunla Sağırların, işaret dili tercümanlık hizmetlerine sahip olabilmeleri ve işaret dili eğitimi alabilmeleri de sağlanmıştır. Günümüzde işitme kaybının düzeyine, yaşına ve diğer değişkenlere bakılarak uzmanlar tarafından dudak okuma veya işaret dili metotlarından uygun olana karar verilmekte, bazen biri, bazen diğeri, bazen de her iki metot bir arada uygulanmaktadır.

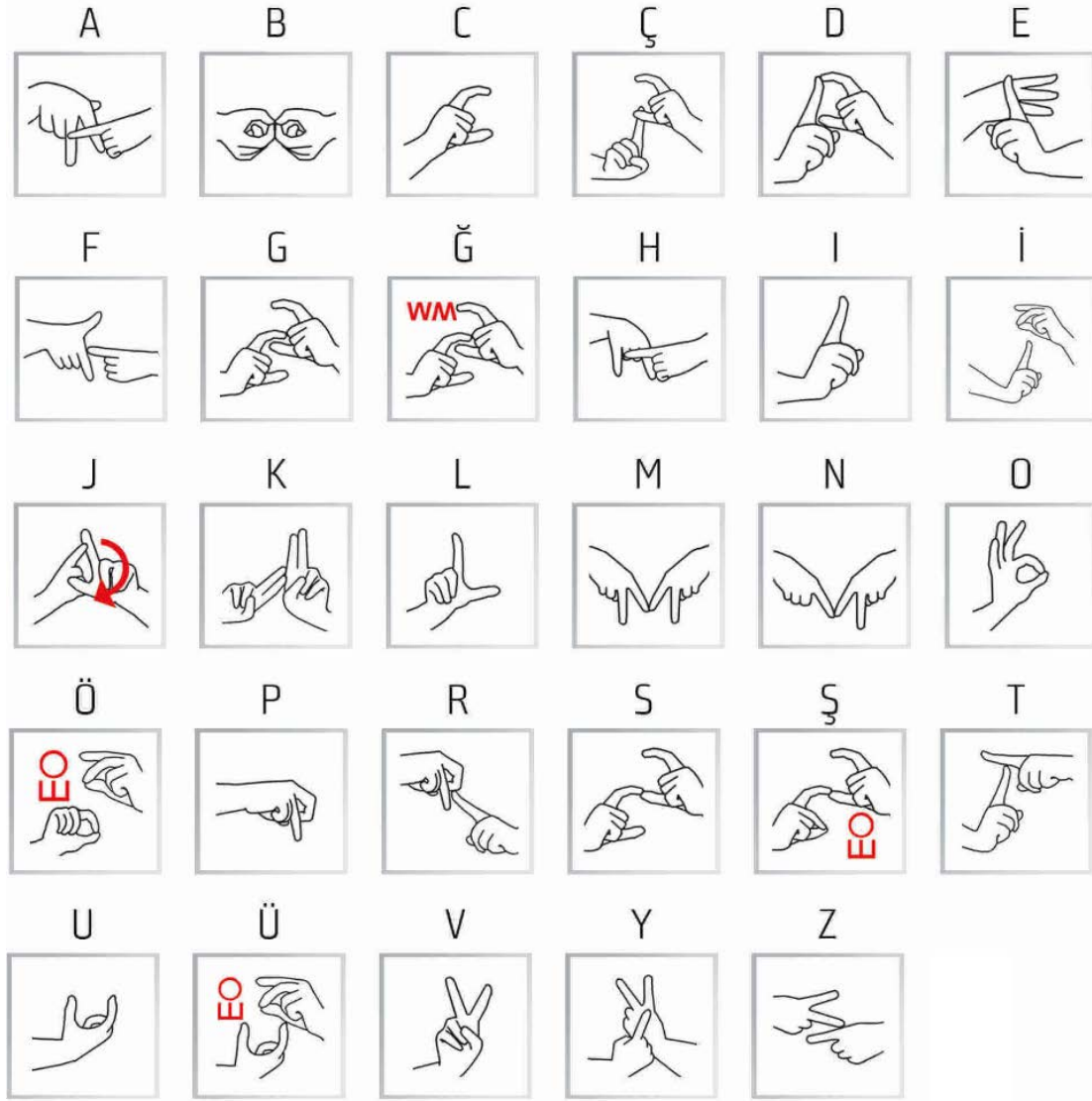
Ülkemizde yeni doğan işitme taramalarındaki artış, erken tanılama ve erken cihazlama oranlarındaki iyileşme neticesinde işitsel-sözel eğitime katılım artmıştır. İlkokul çağına gelene kadar konuşma gelişimi gösteremeyen çocuklar işitme engelliler okullarına yönlendirilmektedir. Konuşabilen çocuklar ise kaynaştırma eğitimi kapsamında genel okullarda eğitim almaktadır. Bu durum özel eğitim okullarındaki öğrenci sayısının azalmasına, buna karşın eğitimini tamamlayarak mezun olan öğrenci sayısında artışa yol açmıştır (İlkbaşaran, 2016; Kemaloğlu, 2016; Piştav Akmeşe, 2016, s. 350–351).

Türk İşaret Dili, bazı yerel farklılıklar içermekle birlikte ülke genelinde aynıdır. Türkiye'nin çeşitli yerlerinden Sağırlar birbiriyle rahatlıkla iletişim kurabilirler. Buna rağmen Avrupa ve Amerika gibi yurt dışı ülkelerinden gelen Sağır turistlerle iletişim kurmakta zorluk

yaşarlar. Bu da Türk İşaret Dili'nin bu ülkelerin işaret dilleriyle tarihsel olarak bağının olmadığı kanısını kuvvetlendirmektedir (Zeshan, 2003, s. 43).

Türk Dil Kurumu, 7-8 Haziran 2007 tarihlerinde Birinci Türk İşaret Dili Çalıştayı'na kadar TİD parmak alfabesinde de yerel farklılıklar devam etmektedir. Tek el ve çift el ile olmak üzere farklı gösterimleri bulunan Türk İşaret Dili alfabesinin, her bir harfinin tek bir işaretle gösterilmesi üzerinde uzlaşım ve kamuoyuna tanıtılmıştır (Akalın, t.y.).

Şekil 2. TİD parmak alfabesi (MEB)

Son yıllarda İşaret diline olan ilgi ve farkındalığın artması ile İşaret dilinin kullanımı ve İşaret dili üzerine yapılan araştırmalar artmıştır. İşaret dili kurslarının yaygınlaşması, üniversitelerde seçmeli dersler verilmesi bu konudaki farkındalığın artmasına katkı sağlamaktadır.

Sonuç

İşaret dillerinin tarihi, insanlık tarihi kadar eskidir. İşaret dilleri de konuşulan diller gibi, kullanıcılarının özgün katkılarıyla doğal olarak ortaya çıkmış ve süreç içerisinde gelişmiştir. İşaret dillerinin bu gelişimi sağlayabilmesi için asıl kullanıcıları olan Sağırlar topluluğunun bir araya gelmesi gerekir. Sağırlar topluluğunun oluşmadığı durumlarda Sağır bireylerin kendilerini ifade etmek için kullandığı işaretler ev işaretlemeleri boyutunda kalmaktadır.

İşaret dillerinin tarihi bu kadar eski olmasına rağmen tarihsel gelişimleri hakkında bilinenler yeterli düzeyde değildir. Yeterli bilgiye sahip olmamızda, işaret dillerinin işitenler arasında yaygın olarak bilinmemesi en önemli faktörlerden biridir. Bundan daha etkili olduğunu söyleyebileceğimiz diğer bir etken ise, sağırların pek çok ülkede uzun yıllar boyunca toplumdan dışlanmış olmalarıdır. Batı toplumlarında sağırlara karşı vatandaş kabul edilmeme, mirastan pay alamama, günahkâr olarak görülme, açlığa ve ölüme terk edilme gibi düşmanca uygulamalar Orta Çağ'ın sonlarına kadar sürmüştür. Aynı çağlarda Osmanlı'da ise sağırların topluma çok rahat uyum sağlayabildikleri, çeşitli işlerde çalıştıkları, hatta sarayda ve mahkemelerde görev aldıkları görülmektedir. Özellikle saray ve çevresinde yaşayan kalabalık Sağır toplulukları gelişmiş bir işaret dilinin oluşması ve diğer nesillere aktarılmasında etkili olmuştur. Avrupalı seyyahların anılarında yazdıklarından Osmanlı'da Sağırların işaret dili kullanarak çok rahat iletişim kurabildiklerini öğrenmekteyiz. Yerel tarihi ve edebi metinlerde de Sağırların yaşantıları ile ilgili bilgiler mevcuttur. Fakat işaretlerin tarifi veya çizimi, parmak alfabesi gibi ayrıntılar ve dil bilgisel kurallardan hemen hemen hiç bahsedilmemiştir.

Avrupa'da Rönesans'ın da etkisiyle sağırlara yönelik bakış tamamen değişmiştir. Sağırların eğitilebilir olduğu kabul edilmiş ve hümanistlerin başlatmış olduğu çalışmalar özel eğitimciler tarafından artarak devam ettirilmiştir. Burada şunu belirtmek gerekir ki, Osmanlı'da Sağırlar hiçbir zaman dışlanmayla karşılaşmamış ve topluma uyum sağlayabilmiş olmalarına rağmen eğitimleri ile ilgili gelişmeler Batı ülkelerindeki düzeyde olmamıştır. Cumhuriyet döneminde de Sağırlar topluma uyum konusunda zorluk yaşamasa da eğitim, sanatsal ve sosyal faaliyetler ve sağırların haklarıyla ilgili yasalaşma sürecinde gecikmeler ve eksiklikler vardır. Son yıllarda, özellikle 2005 engellilik yasasından bu yana çok fazla yol kat edilmiştir. Alanda birçok akademik çalışma yapılmıştır. Tüm çalışmaları burada vermek mümkün değildir. Ancak yapılan çalışmaları belli başlıklar altında toplarsak; Sağırların eğitimi (Akmeşe, 2016; Başkonak, 2019; Girgin ve Karasu, 2007), sağırlar için ders materyali hazırlama (Kartal vd., 2014; Özdemir ve Keser, 2017; Yaman vd., 2016), işaret dili sözlük çalışmaları (Makaroglu ve Dikyuva, 2015; MEB, 2015), işaret dilinin yapısının incelenmesi (Arık, 2020; Dikyuva vd., 2015; Karabüklü, 2018; Taşçı ve Göksel, 2018), işaret dili için otomatik çeviri çalışmaları (Eryiğit, 2017; Karaca, 2018; Şimşek, 2016), Sağır kültürü (Erken, 2015; Kaya, 2006; Kemaloğlu, 2014) gibi birçok alanda yapılan araştırmaların bulunduğu görülmektedir. Bunların yanında son zamanlarda toplumda farkındalığın yükselmesine paralel olarak özel ve resmi işaret dili kurslarının ve üniversitelerde açılan seçmeli işaret dili derslerinin sayılarında da artış göze çarpmaktadır. Tüm bu olumlu gelişmelere rağmen alanda yapılacak daha çok çalışmaya ihtiyaç vardır. Sağırların ihtiyaçları ve problemleri analiz edilerek, eğitim, sağlık, sosyal yaşam gibi hayatın tüm alanlarını kapsayacak biçimde iyileştirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Özellikle konuşulan dilden işaret diline ve işaret dilinden konuşulan dile otomatik çeviri sistemleri, eğitim yöntemleri ve materyalleri, Türk İşaret Dili'nin kökeni ve gramer yapısı konuları ek çalışmalara ihtiyaç duyulan öncelikli alanlardır.

Batı ülkelerinde sağırların eğitiminin yanında toplumsal yaşamları ve işaret dillerinin tarihsel gelişimi hakkında da önemli çalışmalar mevcuttur. Osmanlı'da sağırlarla ve özellikle işaret dili ile ilgili birincil kaynaklara dayanan çalışmalar çok azdır. Bu çalışmaların pek çoğu da yabancılar tarafından yapılmıştır. Şu ana kadar yapılan çalışmalar Türk İşaret Dili'nin hiçbir işaret diliyle tarihi bağının olmadığını, kendine özgü bir yapısının olduğunu ve 500 yıla yakın bir zamandan beri kullanıldığına dair ipuçları bulunduğunu göstermektedir. Türk İşaret Dili'nin

Osmanlı'da kullanılan işaret dilinin devamı olduğunun belgelerle aydınlatılmasına ihtiyaç vardır.

Kaynakça

- Akalın, Ş. H. (t.y.). *Türk İşaret Dili*. https://shakalin.info/?page_id=871 (Erişim tarihi: 01.05.2021)
- Akalın, Ş. H. ve Oral, A. Z. (2013). *İşitme engellilerin eğitiminde osmanlı yazısının kullanımı üzerine*. VIII Milletler Arası Türkoloji Kongresi. İstanbul.
- Akalın, Ş. H., Oral, A. Z. ve Cavkaytar, S. (2014). *Türk İşaret Dili*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Akamatsu, C. T. ve Stewart, D. A. (1989). The Role of fingerspelling in simultaneous communication. *Sign Language Studies*, 1065(1), 361–374.
- Ali Haydar. (1925). Sağır ve dilsizler. *Muallimler Mecmuası*, 3(29), 1237–1260.
- Arık, E. (2013). Türk İşaret Dili'nde Sınıflandırıcılar Üzerine Bir Çalışma. *Bilig*, (67), 1–24.
- Arık, E. (2016). Türk İşaret dili araştırmaları. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak* (s. 1–11). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Arık, E. (2020). An experimental approach to word order in Turkish sign language. *Bilig*, 94, 75–96.
- Balcı, S. (2013). *Osmanlı Devleti'nde Engelliler ve engelli eğitimi – sağır dilsiz ve körler mektebi*. İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Başkonak, M. (2013). Ali Haydar Taner ile işitme engellilerin eğitim tarihi üzerine. *Türk – İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 8(16), 245–264.
- Başkonak, M. (2019). *Türkiye'de işitme engellilerin din eğitimi*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Çakır, H., Çetin, Ş. ve Baş, A. (2013). İşitme Engellilere Yönelik Dinamik Web Sayfasının Geliştirilmesi. *Bilişim Teknolojileri Dergisi*, 6(2), 1–9.
- Demir, S. A. (2010). Sessizliğin Dili:Türk İşaret Diline Dair Gözlemler. *Bilig*, 54, 1–20.
- Dikyuva, H., Makaroğlu, B. ve Arık, E. (2015). *Türk işaret dili dilbilgisi kitabı*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları.
- Erken, B. (2015). *Dil Sükûтта Eller İcraatta: Osmanlı Sarayında ve toplumunda dilsizler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Ordu Üniversitesi, Ordu.
- Eroğlu, E. ve Yüksel, A. H. (Ed.). (2013). *Etkili iletişim teknikleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.
- Eryiğit, C. (2017). *Yazılı Türkçe Dilinden Türk İşaret Diline(TİD) Makine Çeviri Sistemi* (Yayımlanmamış doktora tezi) İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Fenlon, J. ve Wilkinson, E. (2015). Sign languages in the world. *Sociolinguistics and Deaf Communities* (s. 5–28). UK: Cambridge University Press.
- Fisher, S. D. (2014). Sign languages in their historical context. C. Bower ve B. Evans (Ed.), *The Routledge Handbook of Historical Linguistics* (s. 442–465).
- Girgin, Ü. ve Karasu, H. P. (2007). İşitsel/Sözel yaklaşımla eğitim gören işitme engelli öğrencilerin yazılı anlatım becerilerinin değerlendirilmesi. *Hacettepe Eğitim Dergisi*, 33, 146–156.
- Gökçöl, T. (Çev.) (1974). *Ksenophon- Anabasis*. İstanbul: Hürriyet Yayınları.

- Günay, R. ve Görür, H. İ. (2013). Osmanlı Devleti'nde sağır, dilsiz ve a'mâ mektebi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32(53), 55–76.
- İlkbasaran, D. ve Taşçı, S. S. (2012). *Ideology and language in the early-republic: a history of deaf education in Turkey*. International Symposium on Language and Communication: Research trends and challenges, 1767–1778.
- İlkbaşaran, D. (2016). Türkiye'deki sağır gençlerin iletişim alışkanlıkları ve türk işaret dili'nin toplumsal dilbilimi açısından incelenmesi. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları* (s. 411–443). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Karabüklü, S. (2018). Strategies to express time in a tenseless language: Turkish Sign Language (TİD). *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, (111), 87–118.
- Karaca, M. F. (2018). *Üç boyutlu sanal model ile Türk işaret dili simülasyonu*. (Yayımlanmamış doktora tezi) Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Karaca, M. F. ve Bayır, Ş. (2018). Türk işaret dili incelemesi: iletişim ve dil bilgisi. *Ulusal Eğitim Akademisi Dergisi*, 2(2), 35–58.
- Karal, Y., Şilbir, L., Bahçekapılı, E. ve Atasoy, M. (2014). İşitme engelli bireyler için grafik sembollerle oluşturulmuş öğrenme materyalleri. *Öğretim Teknolojileri ve Öğretmen Eğitimi Dergisi*, 3(3), 9–19.
- Kaya, B. (2003). *Bütünleşik Kurumsal İletişim*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Kaya, Ç. K. (2006). İşitme engelliler ve dil. *Belleten*, 54(1), 165–176.
- Kemaloğlu, Y. K. (2014). Konuşamayan işitme engellilerin (sağırların) tarihi. *KBB ve BBC Dergisi*, 22(1), 14–28.
- Kemaloğlu, Y. K. (2016). Türkiye'de sağırlığın görünürlüğü ve toplumsal ve eğitsel sorunları üzerine demografik bir inceleme. E. Arık (Ed.), *Ellerle Konuşmak: Türk İşaret Dili Araştırmaları* (s.51–85). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kın, Z. B. (2019). *Türk işaret dili alfabesinin derin öğrenme yöntemi ile sınıflandırılması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Başkent Üniversitesi, Ankara.
- Makaroğlu, B. ve Dikyuva, H. (2015). *Güncel Türk işaret dili sözlüğü*. <https://tidsozluk.ailevecalisma.gov.tr/> (Erişim tarihi: 01.05.2021)
- MEB. (2015). *Türk işaret dili sözlüğü*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- MEB. *Parmak Alfabesi*. <http://tid.meb.gov.tr/parmak-alfabesi/> (Erişim tarihi: 01.05.2021)
- Miles, M. (2009). *Deaf people , sign language & communication , in ottoman & modern turkey: observations and excerpts from 1300 to 2009. From sources in English, French, German, Greek, Italian, Latin and Turkish, with introduction and some annotation*. www.independentliving.org/miles20090.html (Erişim tarihi: 21.11.2020)
- Moore, D. F. (2010). Partners in progress: the 21st international congress on education of the deaf and the repudiation of the 1880 congress of Milan. *American Annals of the Deaf*, 15(3), 423–424.
- Oral, A. Z. (2016). *Türk işaret dili çevirisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özcan, A. (1994). Dilsiz. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 9, 304–305.
- Özdemir, O. ve Keser, H. (2017). İşitme engelli öğrenciler için geliştirilen bilgisayar destekli kelime öğretim materyalinin uygulanmasına ilişkin bir durum çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 19(1), 29–53.

- Piştav Akmeşe, P. (2016). Türk işaret dili (TİD) eğitimi ve yüksek öğretim programlarında işaret dili dersi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 341–361.
- Platon. (2016). *Diyaloglar* (7. baskı, C. 4; T. Aktürel (Çev). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ruben, R. J. (2005). Sign language: Its history and contribution to the understanding of the biological nature of language. *Acta Oto-Laryngologica*, 125(5), 464–467.
- Sandler, W. (2005). Language: An Overview. K. Brown (Ed.), *Encyclopedia of Language and Linguistics* (Second Edi, s. 328–338).
- Şimşek, M. S. (2016). *Türkçe ile Türk işaret dili arasında örneğe dayalı makine çeviri sistemi*. (Yayımlanmamış doktora tezi) Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Taşçı, S. ve Göksel, A. (2018). Native compounds in TİD: A classification based on headedness. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*, 1, 1–28.
- TDK. *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi: 12.12.2020)
- Turner, D. M. (2015). Disability in the Ottoman Arab World 1500-1800. *Disability & Society*, 30(8), 1300–1301.
- Tutar, H., Yılmaz, M. K. ve Eroğlu, Ö. (2014). *Genel teknik iletişim* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- TÜİK. (2010). *Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Ozurlularin-Sorun-ve-Beklentileri-Arastirmasi-2010-6370> (Erişim tarihi: 12.12.2020)
- Yaman, F., Dönmez, O., Avcı, E. ve Yurdakul, I. K. (2016). Integrating mobile applications into hearing impaired children's literacy instruction. *Eğitim ve Bilim*, 41(188), 153–174.
- Yüksel, H. (1994). *Bireylerarası İletişime Giriş*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Zeshan, U. (2003). Aspects of Türk İşaret Dili (Turkish Sign Language). *Sign Language and Linguistics*, 6(1), 43–75.
- Zeshan, U. (2006). *Sign language typology series: interrogative and negative constructions in sign language*. Nijmegen: Ishara Press.

ETİK ve BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Bu çalışmanın tüm hazırlanma süreçlerinde etik kurallara ve bilimsel atıf gösterme ilkelerine riayet edildiğini yazar(lar) beyan eder. Aksi bir durumun tespiti halinde Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi'nin hiçbir sorumluluğu olmayıp, tüm sorumluluk makale yazarlarına aittir.

ARAŞTIRMACILARIN MAKALEYE KATKI ORANI BEYANI

1. yazar katkı oranı : %50
2. yazar katkı oranı : %50